

коня!». Начебто слова ті самі, а зміст зовсім інший.

Збираючи приказки Тальнівського краю, ще й ще раз переконуюсь у високих моральних якостях нашого народу. Звичайно, і в здоровій отарі не без паршивої вівці. Та коли вже згадують люди в розмові повію, то приблизно так: «Та в цієї молодички кавалерів, як у собаки перелазів!». Чи не правда, своєрідний синонім до слова *безліч*? Та й оцінка, безумовно, сповнена негативної експресії. Відразу ж постає в уяві такий собі шкідливий пес...

Підмічає народ, і не менш влучно, будь-яку фальш, неширість. Скажімо, засиділася якась у дівках. І сватаються до неї начебто непогані парубки, а вона, знай, вередує: і той не вдавсь, і той не такий, як треба... Словом, перебирає. Про таку народ скаже: «Не хочуть старці по копійці гривню брати!». Хоч і відчуються в приказці старі часи — часи соціальної нерівності в колишньому суспільстві, та, ніде правди діти, мовлено влучно. А інша наречена, бува, навпаки, вчепиться у свого обранця, наче той рабець. Хто такий, цей *рабець*? Чи то шуліка, чи то яструб — важко сказати. Тепер і не встановити цього. Зате живе образне порівняння в народі і, певне, житиме ще довго.

А от ще один фразеологізм-загадка. Несе молодича воду. Здається, й по рівному йде, а вихлюпується з цебер водиця. Побачать це сусідки і глузують: «Ото вже рева кислиці розсипає!». Не всі й здогадуються, що *кислиці* в народнопоетичному образному баченні — то слюзи, тобто, плаче відро з водою.

Худу та ще й злу жінку часто порівнюють із дриндою: «Худюша, мов та дринда!». А спитай, що воно таке, *дринда*, скажуть, довга така дощечка, жердина. Може, й так, а може, й ні. Слово може давно вже вийти з активного вжитку, а в сталому звороті — вузлику, зав'язаному народом, продовжує існувати, дивуючи, мов сфінкс, своєю загадковістю.

Занотуєш народний влучний вислів і здається, що записав його до своєрідної мовної червоної книги, бо так чи інакше — не пропаде вже. Та й немає підстав йому пропадати. Адже й нині творить народ фразеологізми, вкладаючи в їхній зміст добрий гумор і дотеп.

Одержано редколегією 18.07.83

Н. Я. ДЗЮБИШИНА-МЕЛЬНИК

«О, ТО НЕ Є РОЗМОВКА ПОБУТОВА!»

Ніколи не пізно відчутти себе причетним до світу поезії, збагнути свою спорідненість з натхненною душею поета, разом з якою підносишся й сам... Ніколи не пізно, але чим раніше, тим краще, адже поезія — живильне джерело для одухотворення людини, для облагородження її.

Поезія — це завжди політ фантазії, тому поетичний світ може відкритися вже перед малюком — невтомним фантазером й артистом. Розширити обрії дитячої фантазії аж до поетичного світобачення — ось головне завдання справжньої поезії для дітей. Чи ставлять його ті поети, які витворюють облуптані римою розповіді про котиків, зайчиків, джмеликів абощо? Якщо й ставлять, то самими римованими рядками тут не зарадиш. Тільки поетичні образи пробуджують у дитини відчуття прекрасного, прилучають її до художнього сприймання дійсності.

Поетичні образи для дітей особливі. Від образної системи «дорослої» поезії їх відрізняє доступність. Це та доступність, що враховує невеликий життєвий досвід і мовну практику дитини. Доступний образ аж ніяк не примітивний. Не збитись на спрощення — одна з найбільших складностей у творенні поезії для дітей. Справжня дитяча поезія має своїм підґрунтям не просто любов до дітей, а любов і велику повагу,

велику довіру до маленького слухача-читача. Саме це й виділяє прекрасну (хоча, на жаль, невелику) добірку віршів Ліни Костенко, об'єднаних під назвою «Бузиновий цар».

Письменниця обирає достойний об'єкт поетизації — живу природу, причому ті її явища, факти, які вже спостерегла дитина або може відкрити для себе, якщо їй підказати, підвести до них. Так виникає образ місяця, що буває то повним, то «худесеньким серпком», образ веселого дощу, від якого «день такий полив'яний», образ літа, що «виросло суничками то по одній, то по дві», образ засмученого шпака, хатку якого «вітер чорногровий перекинув денцем догори». Є тут і фантастичні істоти, яких люблять вигадувати батьки для настрашки малят, як-от: дід Ревило, що забирає в торбу плаксунів, бузиновий цар, що ховається у темному садку.

Які ж мовні засоби прислужуються поетесі у створенні неповторних мініатюр? Звичайно, це традиційні в дитячому фольклорі слова із здрібніло-пестливим значенням: *дощик, хлоп'я, грибочок, лапки, дрібнесенький, гарнесенький, біленький, спатки*, або іменники з прикладками: в *дудку-джоломію, равлик-павлик, котик-воркотик*, або словосполучення з тавтологічною основою типу *диво дивнеє*. Трапляються також елементи лірично-пісенного синтаксису: *На гілячках, на тоненьких*. Цілком органічно вплітаються у вірш авторські новотвори: у *садочку-зеленочку, чорногровий (вітер), грибнесенький (дощ), сестриченко-яличко, Бабуся-Ягуся*. Загалом у віршах використовується порівняно невелике коло слів. Більшість із них дитина чує і вживає у щоденному спілкуванні або знає з казок (*засць, вовк, сонце, місяць, зорі, вітер, папір, пензель, вікно, осінь, груша, дуб, сиріжка, цар, трон, корона, жаба-царівна, Дід Мороз, знати, питати, їхати, застудитись, червоний, кудлатий, щасливий, охайно, влітку, вгору* тощо). Саме ці звичайні і буденні, на перший погляд, слова складаються в поетичні образи. Привертає увагу розмовний синтаксис вірша. Напр.: «Хай би вибігли до стежки», «а нехай-но ще побудуть тут мені», «Люди добріі», «Бувай здоровий», «Як вам, бджілко, ночувалось?». Завдяки невимуженості поетичної мови дитина мимоволі засвоює, що звичне і незвичне в житті завжди поряд.

Особливо допомагає в цьому багата порівняннями поезія Ліни Костенко. Серед її образів є прості і

складніші. Наприклад, дитині досить легко уявити звичайний пенюк тронем, адже йдеться про казкового бузинового царя: «На пенючку, як на троні, він сидить собі в короні». Або: «Цей дзвіночок, як намет» Справді, дзвоник, у якому сховалась від дощу бджола, подібний до намету. Більшого напруження уяви вимагає образ саду після дощу: «Струшується сад, як парасолька». Але хто з дітей не бачив, як мама струшує від дощових крапель свою парасольку? Або таке порівняння: «Сю ніч зорі чомусь колючі, як налякані їжачки». Справді, чому зорі видаються такими колючими, що нагадують їжачків? А тому, що вони, як виявляється далі з вірша, злякались осені. Їжачок коли лякається, теж стає колючим клубочком.

До найбільш несподіваних порівнянь письменниця готує маленького читача-слухача. Наприклад, перш ніж порівняти звичайний опеньок з маркізом (?!), вона називає характерні елементи одягу маркіза: жабо каптан. Шовковиста ніжка гриба і перетинка на ньому — ось у чому подібність опенька і маркіза, знаного дітьми з казок та пригодницьких оповідей, фільмів: «В жабо й атласному каптані стоїть грибочок, як маркіз». У назві вірша «Зелені дзьобики бруньок» теж заховане порівняння: зелені бруньки подібні до пташиних дзьобиків. Показово, що образ цей є тільки в назві вірша, тобто він цілком самостійний.

Завдяки образному порівнянню діти легко сприймають зорову картину: «Ген корів розсипана квасолька доганяє хмари у полях». Черда в полі порівнюється не просто з квасолькою, а саме з розсипаною квасолькою.

Порівняння, заховане в прикметнику, нечасто трапляється в художній літературі, але поетеса не боїться залучити і його в дитячий вірш: *гусей лебедина низочка*. Можна бути певним: діти зрозуміють, чому низочка гусей називається лебединою, адже на початку вірша зіставлення гусей з лебедями умотивоване білим кольором, що передається прозорим порівняльним зворотом (*білі-білі, як лебеді*). Словосполучення із значенням порівняння, можливо, й не стануть активом мовної практики маляти, зате сприятимуть розвитку його поетичного мислення.

Не оминає Л. Костенко і такого художнього прийому, як метафора, і скерована вона переважно на олюднення навколишнього світу, що відповідає особливостям світосприймання дитини. Для дитини центр

всесвіту — вона сама, і все навколо себе вона схильна уподібнювати собі. Отже, дитина психологічно готова сприйняти поетичну метафору, важливо тільки, щоб цей прийом відповідав рівню розвитку дитини, був їй зрозумілим. До сприймання метафоричних образів у поезії готує дитину й казка, де нарівні з людьми діють звірі, птахи, рослини, фантастичні персонажі. Предметам і явищам, птахам, тваринам і комахам приписуються такі дії і стани людей, такі ознаки їх зовнішності, які не раз спостерігала, про які чула дитина: «Ріка заснула в берегах», «Цвіркуни й перепілочки припинили концерт», «одягла верба сережки», (місяць) «ходить лисий, без перуки», «привітався перший пароплав далеко десь з Дніпром і з берегами». В уста персонажів вкладаються звичні в щоденному вжитку фрази, наприклад, джміль «каже: — Доброго вам ранку!», верба «потихесеньку питала: Де ота біленька хатка, що гарнесенькі дівчатка?», «Сю ніч квітка питала квітку: «— Що ж це робиться, поясни?». Олюднені персонажі віршів поетеса включає у відповідну обстановку. Так, дзвоник, де живе бджілка, називається *хаткою*: «Виглядає бджілка з хатки: — У дзвіночку добре спатки», у білочці в дуплі є *комора*, куди вона складає *в'язочки грибів*: «буде в мене у коморі ціла в'язочка грибів», про пір'я для гнізда говориться: «Пригодиться діточкам на перинку».

Все це створює цілісну картину опоетизованого навколишнього світу. Щоб дитина сприйняла цю картину, Ліна Костенко, вибирає своєрідні орієнтири для малюка, що підказують йому хід поетичного мислення, шлях творення образу. Напр.: «Дощик, дощик, ти вже злива! Плаче груша, плаче слива». Чому плачуть груша і слива? А тому, що дощ. З них скапують дощові краплі-сльози. Пор. ще: «Сидить пряля, та й пряде — сніг іде — іде — іде — нитка рветься де-неде, а вона пряде й пряде». Отже, у вірші йдеться про незвичайну прялю, її прядиво — сніг. Так виникає поетичний образ снігопаду. Або у розповіді про бузинового царя та його царство читаємо: «Є оркестри духові». Що за дивина? Протенаступний рядок дає ключ для розуміння: «Равлик-павлик у траві». Справді, рогове укриття равлика нагадує духовий інструмент. Це й стало основою поетизації звичайного слимака.

Учись спостерігати — ніби підказують маляті вірші Л. Костенко, — інакше ти нічого не побачиш, не

збагнеш, минеш важливе, може, навіть головне, інакше тобі не відкрити таємниці прекрасного. А починається все з простого, з того, що помітиш звичайного горобця з пір'їнкою в дзьобику («Горобець із білою бороною»), відчуєш, що «ліс такий осінній, куди не ступиш — усе щось шарудить», зрадієш, що «Метелик білий в маки залетів».

Не втомлюйся фантазувати, тільки тоді ти довідаєшся, що «соловейко застудився. А тепер лежить під пледом, п'є гарячий чай із медом», що чорногуз «відлітаючи в Африку, пакував чемодан». Фантазія допоможе тобі повірити, що «Баба Віхола, сива Віхола на метільній мітлі приїхала», а чарівна пряля «Вже напярля хуртовин на шапки для верховин». Учись бачити єдність світу, спільне у відмінному, відмінне у спільному, і тоді зрозумієш: «Берізки по коліна у воді» тому, що повинь, «ходить вишня у віночку» тому, що вкрита білим цвітом, в осінньому лісі «спинається грибочок» так само, як спинається на ніжки дитина.

А крім того, — вчись мови, тоді ти відчуєш її аромат, її невичерпність, бо хіба вбогою мовою скажеш: *«Де ж ти, літо, поділось, куди подалось? Осінь, ось вона, осінь! Осінь, ось вона, ось. Осінь брами твої замикала вночі, погубила у небі журавлині ключі»*.

Одержано редколегією 8.07.88